

Kadare

DANTJA I PASHMANGSHËM
ose NJË HISTORI E SHKURTËR E SHQIPËRISË
ME DANTE ALIGIERIN

BIBLIOTEKA

BSH-4
K14

Onufri
BOTIME

8,5HL 4
K 24

ISMAIL KADARE

DANTJA I PASHMANGSHËM

ose

NJË HISTORI E SHKURTËR E SHQIPËRISË
ME DANTE ALIGIERIN

sprovë

Onufri

Planeti ynë është tepër i vogël për ta bërë të shmangshëm Dante Aligierin. Dantes nuk mund t'i iket, ashtu siç nuk i iket dot ndërgjegjes. Asnjë vepër tjetër letrare nuk e ka ndërgjegjen njerëzore, më saktë, krusmën e saj, në qendër të vet.

Në Evropë, në lagjen e madhe ku ndodhet Italia bashkë me Danten e vet (gjithaq mund të thuhet, Dantja me Italinë e vet), nuk ka njeri që të mos ia ketë dëgjuar emrin. Por ai të arrin sado larg të jesh, në SHBA, për shembull, në Rusi, Izrael, Japoni, Australi e Zelandën e Re. Edhe në qoftë se ka vise ku ai ende nuk është (njëfarë “nondanteland”, nëse

do të na lejohej një fjalë e tillë), kjo është e përkohshme.

T. S. Elioti ka shkruar, ndër të tjera, se këngët e Dantes “duhen lexuar si zgjerime të hapësirës rreptësisht të kufizuar njerëzore”.

Ngushtica e planetit tokësor ka qenë dhe mbetet një nga makthet e krijuesve të mëdhenj. Të gjithë ata përpiqen ta kapërcejnë atë dhe, në këtë synim drejt daljes, disa rrëzohen më afër e disa më larg. Dante Aligieri është ai që gjer më sot ka fluturuar më larg se të gjithë.

Mungesa e tokës, e truallit, e zotërimit të tij, e bëri që të krijojë një tjetër mbretëri, atë që nuk ia merrte dot askush e, prej së cilës nuk e dëbonin dot, ashtu siç e dëboi Firencia.

Ka gjasë që pikërisht Firencia të ketë qenë bërthama e ferrit të tij.

Ka gjasë që fill pas dëbimit, madje përpara tij, atëherë kur e ka parandier dëbimin, një ëndërr të jetë bërë shkas. Një ëndërr, nga ato që truri i njeriut di aq mirë t’i ndërtojë, me ngërçet e pafundme, ecën e nuk ecën dot, rrekesh t’i afrohesh diçkaje e s’mundesh, dhe ajri, dhe stuhia ndonëse lëvizin janë të vdekura, dhe trualli ashtu është si prej tymi, dhe asnjë shpresë prej askundi s’vjen.

Poeti rus, Osip Mandelshtam, që do të parandiente e, fill pas parandjenjës, do ta përjetonte

dëbimin, sipas dëshmisë së Anna Ahmatovës, një tjetër shtetase e ferrit sovjetik, ishte magjepsur pas Dantes, pikërisht në prag të tragjedisë së vet. Meqenëse Mandelshtami kishte nisur, ndërkaq, ta ndiente veten si në ferr, në të vetmen përsiatje që shkroi për Danten, nënvizoi antigjeografinë e ferrit dantesk. Për të, ferri, ashtu si epidemitë, si lia e zezë apo murtaja, s'kishte hapësirë përmbyllëse. Gjithmonë sipas tij, rrathët e ferrit për të dëbuarin janë gjithë qytetet ku ai s'ka të drejtë të hyjë. Qytetet italiane të Dantja, sipas përfytyrimit të Mandelshtamit, Piza, Firencia, Luka, Verona, u ngjanin njëherësh "unazave të internimit të Saturnit", rrathë të përbindshëm, që, në gjendje të tymtë, shtillen nëpër acar.

Ndërkaq, Firencia, ashtu si qytetet e tjera përreth, ishte e ngushtë për Danten. Në mbretërinë që po e zgjeronte ditë pas dite e natë pas nate, truri i tij futi pjesën më të madhe të botës. Dhe ky ishte vetëm fillimi.

Një nga gjërat e para që mësojmë për Danten është dëbimi i tij prej qytetit të vet. Kjo është pjesa e sipërme, e dukshme e historisë. Por, të gjendur përpara mbretërisë së re, me të cilën ai e zëvendësoi Firencën, më saktë, përpara tri mbretërive, Ferrit, Purgatorit dhe Parajsës, ne kemi të drejtë të shtrojmë pyetjen paradoksale: mos vallë, ndonëse

në mënyrë të pandërgjegjshme, me dashje, ai shkoi drejt humbjes së Firences?

Një pyetje e ngjashme mund të bëhej lidhur me gruan e re fiorentinase, Beatrice Portinarin, asaj që u tregua e kursyer me poetin, dhe që vdiq pastaj, në moshën 24 vjeçe, pa u bërë, siç thuhet, e tija.

Për shumë danteologë, një qytet dhe një grua, të dy të humbur, janë të muruar në themelet e më të lartës katedrale të poezisë, “Komedisë hyjnore”. Firencia lidhet me hapësirën, Beatricja me kohën. Siç thotë Jorge Luis Borges, koha ose jeta për Danten ishte e dylllojshme: me ose pa Beatricen. Ai e humbi atë në Firence, e më pas, sipas ihtarëve të tij, s’bëri gjë tjetër veçse kërkoi një vend ku ta strehonte e të shihej me të: Parajsën. Dhe ne prapë kemi të drejtë të pyesim: mos vallë edhe për këtë këmbim të madh, ashtu si në rastin e Firences, ai, duke iu bindur një urdhri të fshehtë, shkoi vetë drejt humbjes?

Hapësira dhe koha janë si askund të pafundme në poemën e tij. Por ai do të shkonte edhe më larg. Adhuresit e tij, duke folur për gjeografinë danteske, do të theksonin se këto peizazhe të çuditshme “nuk janë vende, por gjendje shpirtërore”. Në të vërtetë, zanafilla e këtij komenti është një letër e famshme e vetë Dantes. Ai përmend pikërisht fjalën “gjendje” dhe ne mund

të shtojmë se të tri pjesët e poemës së tij, Ferri, Purgatori e Parajsa, janë “të tri gjendjet tona”, që ne i përjetojmë njëherazi, gjithmonë e gjithkund.

“I lindur për të gjithë dhe prej të gjithëve i rritur”. Kështu e ka quajtur, ndër të tjera, Saint-John Persi, në kremtimin e 700-vjetorit të tij.

Rrathë-rrathë, rrotull Dantes, shtillen qytetet e Italisë Veriore, ato unazat e frikshme të Saturnit, për të cilat flet Mandelshtami. Pastaj vinte gjithë Italia, fqinjët e saj, ishujt, gadishujt, dhe më pas, kontinenti evropian, e fill pas tij, gjithë bota. Njëra pas tjetrës unazat mbështillnin Romën, Berlinin, Lushnjën, Magadamin, Moskën, Burrelin, Budapestin, Aushvicin, Tiranën, Pragën, Babi Jarin, Kolimën.

Të gjitha këto vende, këta popuj e këto gjuhë, duan apo s'duan, kanë një lidhje, një raport me Danten, të tillë që pak a shumë vendoset me shenjizat e palëvizshme në qiell. Thënë ndryshe, të gjithë kanë një histori me të.

Në këtë sprovë do të synohet të jepet një histori e shkurtër e marrëdhënieve të njërës prej fqinjeve më të afërta të Italisë, Shqipërisë së vogël me Dante Aligierin.

Endodhur përballë Shqipërisë, me të cilën nuk e ndan veç një det i ngushtë i përbashkët, Italia që njohim, Italia e rrokshme, ashtu sikurse shpirti i saj, Dantja, do të bëhej gjithashtu e pashmangshme për fqinjen e saj.

Kur Dante Aligieri po shkruante, në vetminë e mërgimit, "Komedinë hyjnore", në gadishullin ballkanik ishin shfaqur ca si personazhe të habitshme, që nuk ngjasonin si të kësaj bote. Siç doli më pas, këta endacakë nuk ishin veçse zbuluesit e parë të perandorisë osmane, e ata po kërkonin shtigjet më të përshtatshme për të sulmuar Evropën.

Në kohën kur pas vdekjes Dantja po bëhej përherë e më i shquar, gadishulli ballkanik ishte gjysmë i pushtuar ndërkaq, kurse Bizanti i famshëm, më shumë se një perandorie, i ngjante një robinje, që, ndonëse ende shtirej si mbretëreshë,

e kishte humbur ndërkaq gjithçka dhe s' ishte veçse një konkubinë e shtetit të stërmadh osman.

Kohë më pas, kur Bokaçio i mahnitur pas Dantes, titullit të poemës së tij "Komedia" i shtoi fjalën "hyjnore", një kont shqiptar, me emrin e dyzuar Gjergj Kastriot Skënderbeu, po bënte një përpjekje të fundit të dëshpëruar, për të ndaluar valën osmane. Duke kapërcyer shumë herë detin Adriatik, (i pashmangshmi i tretë në këtë histori), Gjergj Kastrioti udhëtoi shpesh në Venedik, e sidomos në Romë e në Napoli, për të bashkërenditur veprimet ushtarake me aleatët e vet përëndimorë, dukët e Venedikut, mbretin e Napolit e sidomos Papën e Romës. Ai i bëri këto rrugëtime herë i vetëm, e herë në krye të trupave ushtarake. Këto ishin trupa shqiptare, që merrnin pjesë në grindjet italiane ose ushtarë e oficerë italianë, që luftonin në Shqipëri kundër osmanëve. Është e kuptueshme që një pjesë e këtyre ushtarakëve nuk ktheheshin më në vendet e tyre. Sipas kronikave, vetëm në njërën nga betejat më tragjike, atë të Beratit, në Shqipëri, ushtarët dhe oficerët e vrarë italianë ishin rreth 5000 veta.

Gjergj Kastrioti komandoi kështu trupa të përbashkëta evropiane kundër një rreziku që kërcënonte kontinentin e krishterë, ndaj dhe mund të hyjë në radhët e gjeneralëve, hijet e të cilëve